

วัฒนธรรมมลายูนอกมูมมองฟอสซิล

ชื่อหรือคำว่า ‘มลายู’ ที่เราพบในหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุด อยู่ในหลักฐานของจีน คือมันอยู่ในดินแดนเล็กๆ แห่งหนึ่งชื่อเมืองจามบี ที่อยู่แถวๆ สุมาตราฝั่งตะวันออก ในสัจจามลายูก็ไม่ได้หมายถึงประเทศในดินแดนประเทศมาเลเซียหรือประเทศไทยปัจจุบันนี้ นะครับ แต่มันหมายถึง ดินแดนที่อยู่ใกล้ๆ แม่น้ำ แถบภูเขาบูกิตสกุนดิงซึ่งอยู่ในปาเล็มบังอีกทีหนึ่ง การจำกัดความหมายของคำว่ามลายูให้มันเหลือแคบๆ มันปรากฏต่อมาแม้แต่ในหลักฐานของโปรตุเกสรุ่นแรกๆ หลังจากตีมะละกาได้แล้ว เพราะฉะนั้นถ้าเราวิเคราะห์จากสัจจามลายูก็ตาม วิเคราะห์จากหลักฐานต่างๆ เหล่านี้ ชื่อมลายูจึงเป็นชื่อที่ค่อนข้างจำกัด ในระยะแรกเป็นชื่อที่ค่อนข้างจำกัด ในสัจจามลายู จึงมีความหมายค่อนข้างชัดว่าเป็นกลุ่มคนที่มากับ ‘ปรเมศวร’ คือที่ข้ามจากสุมาตรามาอยู่ที่มะละกา หมายความว่าเฉพาะคนกลุ่มนี้นะครับ

ที่ผมต้องย้ำเรื่องนี้ไว้ตั้งแต่ต้นก็เพื่อจะบอกว่าจริงๆ แล้วหลังจากมันเกิดมะละกาแล้ว ถ้ามองว่าประชากรของมะละกาเป็นใคร กล่าวอย่างกว้างๆ ในพื้นฐานเลย ผมคิดว่าเป็นคนสองจำพวก พวกหนึ่งในหลักฐานมลายูเองเรียกว่า ‘โอรังลาอูต’ คนที่อยู่ในทะเลนะครับ อีกพวกหนึ่งคือที่เรียกว่า ‘โอรังอัซรี’ ปัจจุบันเวลาเราพูดว่า โอรังอัซรี หรือคนพื้นเมือง เราจะไปนึกถึงพวกเขาไป นึกถึงพวกนิโก้ ซึ่งอยู่ที่นั่นมาก่อนเป็นเวลานาน แต่โอรังอัซรีที่ใช้ในสัจจามลายูไม่จำเป็นต้องหมายถึงพวกเขาไป เสมอไป อันที่จริงอาจเป็นอย่างหน้าตาเราแบบนี้ แต่ว่า เขาไม่ได้มากับปรเมศวรก็แล้วกัน เพราะดินแดนตรงนั้นมันไม่ได้ว่างเปล่า

เสียทีเดียว มันก็มีคนอื่นที่เขายู่มาก่อนหน้าปรเมศวร จะข้ามมาแล้วด้วยซ้ำไป ฝั่งตะวันตกตรงนั้นอาจไม่มีแต่ที่อื่นๆ ในแหลมมลายูมันมีคนอื่นอยู่มาแล้ว

นอกจากนั้น หลังจากเกิดมะละกาเข้ามาแล้ว ยังมีคนอพยพเข้ามามากมาย ทั้งจากอินเดีย จากจีนมา ในภายหลัง จากตะวันออกกลาง จากมิงกะเบา เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพข้ามสุมาตราเข้ามา มีบทบาทในคาบสมุทรมลายูมากที่เดี๋ยวจะขอ อธิบายล่อแหลมที่เสียชีวิตไปแล้ว ท่านเคยบอกกับผมว่าจริงๆ แล้วพวกมิงกะเบายังกระจายไปในมาเลเซียปัจจุบัน เข้ามาในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันอีกจำนวนไม่น้อย เพราะฉะนั้นจึงมีบทบาทค่อนข้างมาก และ

ปาฐกถา ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในงานเปิดตัวพื้นที่ศิลปะและวัฒนธรรม ดันหยงบุหงา : อุทยานศิลปวัฒนธรรมมลายูปัตตานี ระหว่างวันที่ 25 - 27 มิถุนายน 2553 ณ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณคุณณรรชารุช เมืองสุข บรรณาธิการข่าว สำนักข่าวอามาเนอ ผู้เรียบเรียงและตั้งชื่อบทความ

อย่างที่ทุกท่านทราบดีอยู่แล้ว คือว่าในเวลาต่อมา พวกบูกิตก็ยิ่งเข้ามาอีก ถึงแม้ว่าเราเรียกว่าบูกิต แต่เอาเข้าจริงๆ แล้วเข้ามาตั้งหลักฐาน เข้ามามีอำนาจ ในที่สุดก็ถูกกลืนหายไปกับคนเหล่านี้ ซึ่งแน่นอน ผมเชื่อว่ามีคนไทยอยู่ด้วย ซึ่งในที่สุดก็ถูกกลืนอีก เหมือนกัน ก็แล้วแต่ใครจะไปอยู่ที่ไหนที่มีคนหมู่มาก มากกว่าก็จะถูกกลืนไป

ประเด็นที่ผมจะพูดในที่นี้คือว่า ในที่สุดมันเกิด ชื่อของชาติพันธุ์อันหนึ่งที่เรียกว่ามลายูซึ่งประกอบด้วยคนหลากหลายมาก เวลาเราพูดถึงมลายูเราอย่าคิดว่ามันเป็นคนกลุ่มเดียวกัน อย่าคิดว่ามันเป็น วัฒนธรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เบื้องหลังคำนี้ มันก็เหมือนคำว่าไทย คำว่าจีน คำว่าอะไรก็แล้วแต่ ในโลกนี้ จริงๆ แล้วมันไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นะครับ แต่แน่นอน ในปัจจุบันนี้ เราเอาคำว่ามลายู มาขาย จะขายในตลาดสินค้าหรือจะขายในตลาด การเมืองก็ตามแต่ คุณก็ต้องไปทำให้มันเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน เป็นยี่ห้อ เป็น Stereotype เป็นแบบ เฉพาะตายตัว มันจะได้ขายง่ายเท่านั้นเอง

แต่ในความเป็นจริงแล้ว ในทางวิชาการเราต้อง ยอมรับก่อนว่า ชื่อมลายูเป็นชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ เมื่อไหร่ที่เราพูดถึงชาติพันธุ์ มันประกอบด้วย วัฒนธรรมที่หลากหลายในตัวมันเอง มันประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติในตัวของมันเอง ไม่ได้เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วมันมากลืนหายไป ในสิ่งที่ เรียกว่ามลายูเพราะเดิมทีเดียวกันมันจำกัด ใช้ เฉพาะกลุ่มที่มากับปรเมศวรที่ข้ามมาจากสุมาตรา และกลุ่มนี้ที่เข้ามาสร้างวัฒนธรรม ที่เป็นคลาสสิก เป็นแบบอย่าง เป็นสิ่งที่คนแถบนี้ทั้งหมดถือว่ามันเป็น วัฒนธรรมที่สูง ทุกคนก็อยากเป็นมลายู เดิมทีเดียวกันอาจไม่ได้เป็น อย่างเช่นที่ปัตตานีเองคุณก็ ทราบอยู่ว่าที่ยะรังมีเมืองเก่าแก่โบราณมากเมืองหนึ่ง คนตรงนั้นเรียกตัวเองก่อนหน้าที่ยังเป็นเมืองอยู่ อาจ จะไม่ได้เรียกตัวเองว่ามลายู เรียกตัวเองว่าอะไรผมก็

ไม่ทราบเหมือนกัน แต่ว่าหลังจากมะละกามันมี อิทธิพลมากขึ้น คนเหล่านั้นก็ไม่ได้หายไปไหน อพยพ ย้ายเมืองหลวงมาอยู่แถวหรือเซะ ที่ตรงยะรังก็มีเป็น เมืองอยู่ มีคนอยู่ แต่เปลี่ยนมารับวัฒนธรรม เปลี่ยน มาหมายตัวเองเป็นมลายู เปลี่ยนมารับวัฒนธรรมที่ ถือกั้นในดินแดนแถบนี้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่สูงส่งที่สุด ทุกคนก็เปลี่ยนมาเป็นมลายูเช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้น แม้แต่ในปัตตานีเอง ผมคิดว่าเมื่อ เปรียบเทียบกับมะละกา ก็คงประกอบด้วยคนหลาย ประเภท หลายจำพวกที่อพยพเข้ามา ถูกกลืนเข้ามา จนกระทั่งกลายเป็นมลายูของปัตตานีในภายหลัง นั้นเอง ฉะนั้นประเด็นแรกที่ผมอยากจะทำก็คือว่า เรา ไม่ควรที่จะมอง วัฒนธรรม มลายูเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันให้เข้าใจว่ามันมีความสลับซับซ้อนอยู่ภายใน ของวัฒนธรรมมลายูค่อนข้างมาก

ที่นี้มาดูตัวมลายูปัตตานี ไม่ใช่มลายูเดิมกว้างๆ เฉพาะท้องถิ่นแถบนี้ จริงๆ แล้วดินแดนแถบนี้ หลังจากสมัยศรีวิชัยแล้ว มันแทบจะไม่เคยเข้ามาอยู่ใน อาณาจักรเดียวกัน ในสมัยมะละกา มะละกาขยาย อำนาจมาก่อนข้างไกล ก่อนข้างกว้างขวางมาก แต่ก็ ไม่ถึงขนาดรวบรวมได้กว้างขวางเท่ากับศรีวิชัย มะละกามีอำนาจทั้งในฝั่งสุมาตราด้วย จนกระทั่งมัน มาถึงปาหัง เปรี๊ต หรือในที่ต่างๆ ตลอดมา แต่ว่า พอ ยิงไกลเข้ามาอิทธิพลของมะละกาก็ไม่มี เพราะมัน ต้องมาเผชิญหน้ากันกับอิทธิพลของพวกไทย จาก นครศรีธรรมราชลงไปอีกทีหนึ่งเพราะฉะนั้นมะละกา จึงมีอายุอยู่เพียงศตวรรษเดียว หลังจากนั้นมาเมื่อ โปรตุเกสเข้ามาตีมะละกาแล้ว ดินแดนแถบนี้ก็ไม่เคย เข้าไปอยู่ในอาณาจักรเดียวกัน แต่ว่ามันมีพัฒนาการ ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ใน ทางประวัติศาสตร์หรือทางการเมือง รัฐมลายูต่างๆ ในแถบนี้ทั้งหมด มันแข่งกันเองด้วยซ้ำไป คือแข่งกัน เป็นผู้สืบทอดของมะละกา แข่งกันว่าใครคือ ศูนย์กลางของวัฒนธรรมมลายูกันแน่

เวลาเราพูดถึงมลายูเราอย่าคิดว่ามันเป็น คนกลุ่มเดียวกัน อย่าคิดว่ามันเป็น วัฒนธรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เบื้องหลังคำนี้มันก็เหมือนคำว่าไทย คำว่าจีน คำว่าอะไรก็แล้วแต่ในโลกนี้ จริง ๆ แล้วมันไม่ได้เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน

เพราะฉะนั้นมันจึงทะเลาะกันเองบ้าง แต่ใน
ขณะเดียวกันมันก็แต่งงานกันเอง คำขายกันเองอยู่
ด้วย แล้วก็แข่งกันเองอยู่ด้วยตลอดเวลาในดินแดน
แถบนี้ เพราะฉะนั้นมันจึงไม่สามารถที่จะรวมอยู่ใน
อาณาจักรเดียวกันได้ ทำให้แต่ละแห่งมีพัฒนาการ
ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแตกต่างกันไป
สิ่งเดียวที่มันรวมกันไว้คือยังใช้วัฒนธรรมและภาษา
มลายูอยู่เท่านั้นเอง คือทุกฝ่าย ทุกแคว้น ทุกรัฐมลายู
ก็ยังนับถือวัฒนธรรมที่เรียกว่ามลายูเป็นอุดมคติ คือ
ในความเป็นจริงมันไม่ได้เหมือนกัน แต่ว่ามันนับถือ
อุดมคติอันหนึ่งอันเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ผ่านศาสนาอิสลาม
ผ่านการค้าการแต่งงานของผู้ปกครองต่างๆ และ
การอพยพโยกย้ายของพลเมือง

ผมควรกล่าวด้วยว่า จริง ๆ แล้ว ดินแดนมลายู
หรือในคาบสมุทรมลายูมันมีการอพยพเคลื่อนย้าย
ภายในสูงมาก สูงมากกระทั่งในประวัติศาสตร์
สมัยใหม่ ก็เห็นการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนมาก
ที่เดียวตลอดเวลา เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นสิ่งผูกพัน
คนเหล่านี้ไว้ได้ชื่อรวม ๆ ว่าวัฒนธรรมมลายูได้ แต่ใน
ขณะเดียวกัน แต่ละรัฐ แต่ละแคว้นก็มีความสัมพันธ์
กับมหาอำนาจแตกต่างกันไป แต่ละแคว้นแต่ละรัฐมี
ความสัมพันธ์กับมหาอำนาจฝรั่ง ไม่ว่าจะเป็
นเนเธอร์แลนด์ โปรตุเกส อังกฤษ อะไรก็แล้วแต่ไม่
เหมือนกัน มีความสัมพันธ์กับพวกบุกที่ไม่เหมือนกัน

พวกบุกที่นั้นเข้ามามีอิทธิพลในยะโฮร์ แต่ไม่ได้ขยาย
มาทั่วทั้งคาบสมุทรมลายู เพราะฉะนั้นบางแคว้น
ตกอยู่ใต้อิทธิพลของบุกก่อนข้างมาก แต่บางแคว้น
ก็ตกอยู่ใต้อิทธิพลของบุกน้อย หรือไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลเลย สมัยหนึ่งพวกอาเจะห์ขยายอิทธิพล
เข้ามา พยายามรบกับพวกยะโฮร์เพื่อที่จะมีอำนาจ
ในคาบสมุทรมลายู เข้ามาคุมช่องแคบมะละกา
แต่อาเจะห์ก็ไม่ได้มารบรุกรานทั่วไปหมด ก็รบรุกราน
ค่อนข้างมากในแถบยะโฮร์ปัจจุบันนี้

สยามเองก็เหมือนกัน สยามเองนั้นก็พยายาม
จะแผ่อำนาจเข้าไปในคาบสมุทรมลายู จนบางครั้ง
เลยจากคาบสมุทรมลายูเข้าไปถึงสุมาตราด้วย แต่
ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาที่ตาม รัตนโกสินทร์
ก็ตามกับรัฐมลายูต่างๆ เหล่านี้ก็ไม่เหมือนกัน ใ้ที่มัน
ไกลหน่อยไม่เป็นประโยชน์กับสยามหรือกับอยุธยา
เขาก็ไม่ได้สนใจเท่าไรนัก ในที่สุดก็ล้มไป แต่ในรัฐ
ที่อยู่ใกล้เคียงมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับอยุธยา
มาก อยุธยาก็พยายามเข้าไปคุมมากกว่า เป็นต้น

เพราะฉะนั้นพัฒนาการในแต่ละรัฐของมลายูจึง
มีความแตกต่างกันอย่างค่อนข้างมาก เหตุตั้งนั้นเมื่อ
เราพูดถึงวัฒนธรรมมลายู แล้วก็ใช้คำว่าวัฒนธรรม
มลายูปิดตานี้ด้วยแสดงว่าเราต้องยอมรับว่ามันมี
ความแตกต่างเฉพาะระหว่างวัฒนธรรมมลายูปัตตานี
กับวัฒนธรรมมาเลเซีย เรียกว่าอย่างนั้นแล้วกัน
มันมีความแตกต่างกัน ซึ่งก็ไม่แปลก เพราะ
ในมาเลเซียเองก็ยอมรับว่ามันมีวัฒนธรรมมลายู
เหนือกับวัฒนธรรมมลายูได้ ซึ่งแตกต่างกันอีก
เหมือนกัน เหนือนี้ค่อนข้างโบราณหน่อย ค่อนข้าง
อนุรักษ์นิยมหน่อย ถ้าได้ก็จะเปิดตัวเองกับการค้ากับ
การเปลี่ยนแปลงมากกว่า เป็นต้น

ฉะนั้นความเป็นวัฒนธรรมมลายูปัตตานีจึงมี
ความเฉพาะของมันเอง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ได้
หมายความว่าเราจะดึงเอาวัฒนธรรมมลายูปัตตานี
ไปศึกษาโดยลืมนวัฒนธรรมมลายูโดยรวม เพราะ

จริงๆ แล้ว ถ้ามองว่าสังคมมลายูมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในมลายูปัตตานีใหม่ ก็มี เป็นต้น จะเข้าใจอะไรในเรื่องของวัฒนธรรมมลายูปัตตานีเราสามารถที่จะใช้สิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมมาเลเซียก็แล้วกัน ผมขอเรียกว่าอย่างนั้น ส่องสว่างให้วัฒนธรรมมลายูปัตตานีได้ด้วย แต่แม้กระนั้นก็ขอย้ำว่ามันเป็นสองอย่างที่ไม่ใช่อันหนึ่งอันเดียวกันนะครับ

ผมคิดว่าถ้าเราสืบสนเรื่องนี้ ระหว่างความเป็นวัฒนธรรมมลายูปัตตานีกับความเป็นวัฒนธรรมมาเลเซีย ผมคิดว่าอาจทำให้เราละเอียดหลายอย่างด้วยกัน ที่มีความสำคัญที่จะทำให้มีความเข้าใจวัฒนธรรมมลายูปัตตานีหรือมลายูท้องถิ่น เช่น เป็นต้นว่า เราไม่สามารถจะพูดถึงวรรณกรรมมลายูปัตตานีโดยไม่ลงนามเพื่อจะเก็บ เพราะว่าจำนวนมากเหลือเกินที่วรรณกรรมมลายูมันเป็น 'มุขปาฐะ' มันออกด้วยปากคุณต้องไปเก็บมา ซึ่งมันเก็บไม่ได้มาก ซึ่งผมมีตัวอย่างที่นี่ออกทันที คือเพลงบอกของพวกเขา ปักขีใต้ ซึ่งเป็นการพูดด้วยปากเปล่าเหมือนกัน ไม่มีบันทึกไว้ที่ไหน แต่เพลงบอกที่ดังๆ เพลงบอกเป็นที่ยึดจำกันมันมีจำนวนหนึ่ง แล้วก็มีคนไปเก็บเพลงบอกเหล่านี้จดเอาไว้ก็ทำให้คุณเข้าถึงวรรณกรรมมุขปาฐะของสงขลา นครฯ อะไรต่างๆ เหล่านี้ได้

ผมคิดว่า 'ป็นตุน' เต้นๆ ในมลายูปัตตานีคงมีเยอะเลย ที่คนจำได้ เพราะมันเด่น มันประทับใจ อะไรก็แล้วแต่ สิ่งเหล่านี้ต้องจดลงมา เราไม่สามารถที่จะไปเอาวรรณกรรมของมาเลเซียมาแทนของมลายูปัตตานีได้ การแสดงก็เหมือนกัน ภาษาก็เหมือนกัน มีความต่างกัน ทั้งหมดเหล่านี้ แต่ในเมืองไทยเรามากศึกษาเรื่องของท้องถิ่นเหล่านี้โดยลักษณะค่อนข้างจะรวมศูนย์ค่อนข้างมาก ที่ว่ารวมศูนย์ก็คือว่า สร้างทัศนคติที่มองข้ามท้องถิ่น หรือไปมองท้องถิ่นจากส่วนกลาง เราจะชิน นักวิชาการไทยจะชินกับเรื่องนี้ ศึกษานครศรีธรรมราช มองนครศรีธรรมราชจากสายตาของอยุธยาเหมือนกันนะครับ แล้วเราเอาเรื่อง

นี้มาใช้กับปัตตานีเหมือนกัน แต่ก่อนเราพูดถึงปัตตานี เราพูดถึงความสัมพันธ์ของปัตตานีกับไทย ซึ่งกลายเป็นหัวข้อเดียวตลอดเวลา แต่ที่เราเริ่มมาสนใจวัฒนธรรมมลายูปัตตานีโดยเฉพาะก็ยิ่งเอานิสัยแบบการศึกษาท้องถิ่นแบบไทย ไปเอาศูนย์กลางที่มะละกาแล้วมองกลับมาที่ปัตตานี ไม่ใช่ ปัตตานีต้องเป็นตัวโฟกัสของมันเอง มากกว่าวิธีการที่เราใช้กันในประเทศไทยเป็นระยะเวลา

ประเด็นต่อมาที่อยากพูดถึงก็คือว่า เวลาเราพูดถึงวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเวลาเราพูดถึงวัฒนธรรมมลายูปัตตานีหรือวัฒนธรรมปักขีใต้ จะเป็นวัฒนธรรมอีสาน หรือวัฒนธรรมอะไรก็แล้วแต่ในประเทศไทย ผมรู้สึกที่เราชอบมองวัฒนธรรมเหล่านี้ในฐานะที่มันสถิต มันหยุดนิ่งกับที่ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรเลย ซึ่งในแง่ที่ผมคิดว่ามันไม่มีวัฒนธรรมที่ไหนในโลกนี้ที่มันหยุดนิ่งกับที่ มันเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นชื่อว่าวัฒนธรรมแล้ว มนุษย์เราใช้มันเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เพราะฉะนั้นมันจึงไม่สามารถหยุดอยู่กับที่ได้ เพราะฉะนั้นการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เรียกว่ามลายูปัตตานี ผมคิดว่า อย่าเลียนแบบในสิ่งที่เคยทำกันมาในภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคอีสาน คืออย่ามองมันเป็นรูปแบบตายตัว ผมคิดว่ามันมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เพราะถ้าเรามองมันตายตัวเราก็จะไม่รู้แล้วมันมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างไรกับคนในปัจจุบันนี้

จำเป็นที่จะต้องมองว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นมันมีพลวัตในตัวของมันเอง มันสามารถปรับเปลี่ยนตัวของมันเองเพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเศรษฐกิจ ในการเมือง ในสังคมได้ตลอดเวลาด้วยแน่นอนว่าไอ้ที่มันปรับเปลี่ยนไม่ได้แล้วมันตายไปแล้วมันมีอย่างแน่นอนในทุกภาคของโลกนี้ แต่ว่าไอ้ที่มันสามารถปรับเปลี่ยนได้มีความสำคัญค่อนข้างมาก

และเนื่องจากเหตุที่วัฒนธรรมมลายูปัตตานีมันมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมไทยที่ส่วนกลางอย่าง

มากมาย เหตุตั้งนั้นมันจึงมี หรือจะเรียกว่าโชคดียก็ได้ คุณสามารที่จะมองวัฒนธรรมมลายูปัตตานีได้อย่าง มีพลวัตมากกว่าที่จะมองวัฒนธรรมของภาคอีสาน เพราะมันไม่มีตัวครอบงำจากส่วนกลางที่บอกว่าเป็นคือ วัฒนธรรมไทย

จริงๆ แล้ว ผมคิดว่าในปัจจุบันนี้ สิ่งที่เราเรียกว่า วัฒนธรรมมลายูปัตตานีมันถูกคุกคามหรือถูกเผชิญหน้าจากสองทางด้วยกัน อันที่หนึ่งคือความทันสมัย อันนี้เป็นของปกติธรรมดา วัฒนธรรมทั้งหลายในโลกนี้เผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงหรือความทันสมัยทั้งสิ้น ผมสนใจการศึกษาการปรับเปลี่ยนตัวเองของวัฒนธรรมมลายูปัตตานีกับการเผชิญหน้ากับความทันสมัย ผมคิดว่ามีการศึกษาเรื่องเหล่านี้น้อยเกินไป ผู้หญิงมลายูปัตตานีสมาชิกหนึ่งอยู่แต่ในหมู่บ้าน สมัยนี้ในหมู่บ้านไม่มีงานให้คุณทำแล้ว คุณต้องออกมาทำงานข้างนอก เพราะฉะนั้นระบบการสมรสก็ตาม ระบบการนับเครือญาติก็ตามมันย่อมต้องเปลี่ยน แล้วมันเปลี่ยนอย่างไรที่จะทำให้เขารู้สึกว่าตัวเองยังเป็นคนมลายูต่อไปได้ ผมว่าส่วนนี้มีความสำคัญที่จะต้องศึกษา

อีกอย่างหนึ่งที่วัฒนธรรมมลายูปัตตานีต้องเผชิญอยู่ ผมคิดว่า...ไม่รู้ว่าจะเรียกว่าอะไรดี การตีความศาสนาอิสลามแบบตะวันออกกลาง ขอเรียกกว้างๆ ว่าอย่างนั้นก็แล้วกัน อันนี้ก็เป็นอย่างใหม่เหมือนกัน เพิ่งเข้ามาประเทศไทยหลัง พ.ศ. 2500 ด้วยซ้ำไป คือกลุ่มคนที่ไม่ไปศึกษาในตะวันออกกลางแล้วกลับเข้ามาเผยแผ่หลักปฏิบัติ เพราะหลักศาสนาอิสลามนั้นค่อนข้างเข้ามาจำกัดวิถีชีวิตคนค่อนข้างละเอียดมาก ฉะนั้นพอคุณมองศาสนาอีกลักษณะหนึ่งมันก็ไปกระทบการแต่งกายขึ้นมามากทุกอย่างมาทีเดียว

ทั้งหมดเหล่านี้มันทำลายโครงสร้างวัฒนธรรมแต่เดิม คิดง่าย ๆ คนมีเกียรติยศของสังคมมลายูมุสลิมเมื่อร้อยปีที่แล้วกับปัจจุบันนี้เป็นคนละคนกัน เลยหรืออาจเปลี่ยนสถานะเป็นตรงกันข้ามไปเลย

เป็นต้นว่า ‘บอมอ’ ไม่ใช่ ‘بابอ’ นะครับ บอมอ คล้ายๆ ‘หมอผี’ สมัยหนึ่งมีเกียรติยศค่อนข้างสูง พอการศาสนาอิสลามเข้ามา บอมอเป็นคนนอกกริตด้วยซ้ำไป เป็นคนที่อาจถูกดูถูกด้วยซ้ำไปว่าคุณทำอะไรผิดหลักศาสนา เกียรติยศหายไป นักแต่งบันตุนสมัยหนึ่งมีเกียรติยศค่อนข้างมากเช่นเดียวกับเพลงบอกของภาคใต้ แต่ว่าปัจจุบันนี้ไม่ใช่แล้ว เป็นต้น เพราะฉะนั้นคุณจะพบกับความขัดแย้งในลักษณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นิติเกียรฐลูก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นมะโย่งก็ตาม อะไรก็ตาม บางทีการเล่นก็จะถูกกลุ่มพวกสอนศาสนาตามคำสอนแบบใหม่ ตามการตีความแบบใหม่ขมวดคิ้วใส่ ไม่น่าพอใจเท่าไรที่ว่าคุณจะทำ มันพลิกกลับเลย

เพราะฉะนั้นผมคิดว่า นี่คือนสิ่งที่วัฒนธรรมมลายูปัตตานีกำลังเผชิญอยู่ในเวลานี้ คือเผชิญกับความทันสมัย ซึ่งแน่นอน ในโลกนี้ทุกแห่งต้องเผชิญหมด ความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่คุณจะต้องปรับตัวเองอย่างไร กับอันที่สองคือการตีความศาสนาแบบ ตะวันออกกลาง ที่ครั้งหนึ่งมันไม่เคยมีอิทธิพลสูงขนาดนี้ในดินแดนแถบนี้ ด้วยเหตุตั้งนั้น ผมคิดว่ามันมีความตึงเครียดถ้าพูดถึงเรื่องวัฒนธรรม มันมีความตึงเครียดภายในสังคมมลายูปัตตานีค่อนข้างสูง ไม่พูดถึงเรื่องรัฐ แม้แต่ภายในก็มีความตึงเครียดสูงมาก

อย่าเพิ่งคิดว่ามันพิสดารอะไรนะครับ ผมคิดว่า สังคมไทยทั้งสังคมกำลังเผชิญความตึงเครียดภายในสูงมาก เพราะสมมติคนอีสานไม่ได้เผชิญหน้ากับครูสอนศาสนาแบบใหม่ แต่ก็มีเหตุอื่น ๆ ที่ทำให้โครงสร้างทางวัฒนธรรมของอีสานมีการปรับเปลี่ยนอย่าง รวดเร็ว และคนก็ยังไมรู้จะเผชิญการปรับเปลี่ยนอย่าง รวดเร็วนี้ได้อย่างไร คนค่อนข้างมีความตึงเครียดภายในสูง เหมือนกัน

ในส่วนนี้ของวัฒนธรรมมลายูปัตตานีถูกละเลยค่อนข้างมาก ไม่ค่อยมีงานวิชาการที่ศึกษาเรื่องความตึงเครียดภายในของสังคมมลายูปัตตานีมากนัก สรุปสั้น ๆ ที่ผมพูดถึงคือมันมีความตึงเครียดภายใน

การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาในสังคมไทยหรือการเปิดพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญ เพราะถ้าท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่สร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาให้เข้มแข็งมันก็จะถูกรอบงำและเอาเปรียบจากส่วนกลางอย่างที่มีมันเป็นมาเป็นเวลาห้าร้อยปี

ของความเป็นมลายูและความเป็นมุสลิม สมัยหนึ่งที่เราพูดถึง มลายูมุสลิม ประหนึ่ง มันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างที่มาเลเซียที่ทราบดีว่าถ้าคุณเป็นมาเลเซียได้คุณต้องเป็นมุสลิมด้วย แต่ในตรงนี้ไม่ได้มีกฎหมายแบบนั้น คุณจะเป็นมุสลิมแค่ไหน คุณจะเป็นมลายูแค่ไหนจึงจะไม่ขัดแย้งกัน มันก็เป็นความตึงเครียดภายใน (อันที่จริงในมาเลเซียเองก็มีความตึงเครียดทำนองนี้เหมือนกันว่าคุณจะเป็นมาเลเซียแค่ไหน เป็นมุสลิมแค่ไหน)

อย่างไรก็ตาม ผมคิดว่าสังคมไทยทั้งสังคมกำลังปรับตัวเอง เพราะฉะนั้นการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาในสังคมไทยหรือการเปิดพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญ เพราะถ้าท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่สร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาให้เข้มแข็งมันก็จะถูกรอบงำและเอาเปรียบจากส่วนกลางอย่างที่มีมันเป็นมาเป็นเวลาห้าร้อยปี มันมีความสำคัญ เพราะการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาเผชิญกับการคุกคามของส่วนกลาง ซึ่งก็ไม่ได้เป็นรัฐอย่างเดียวนะครับ ส่วนกลางที่คุกคามท้องถิ่นอยู่ในเวลานี้ยังมี 'ทุน' ผมว่าทุนนั้นคุกคามได้น่ากลัวกว่าที่รัฐคุกคามด้วยซ้ำไป

ประเด็นสุดท้ายคือ เราสามารถมองวัฒนธรรมมลายูปัตตานีได้อย่างมีพลวัตได้อย่างไร ผมคิดว่าเราอย่ามองแต่มะโย่ง อย่ามองแต่ดิเกร์ฮูลู อย่ามองแต่ตัวภาษาหรือวรรณกรรม ผมคิดว่าเมื่อไหร่ที่คุณจะมองพลวัตของวัฒนธรรมมลายูคุณต้องเอา 'คน' เป็นศูนย์กลาง คุณต้องมองดิเกร์ฮูลูเพื่อเข้าถึงคนนะครับ อย่ามองดิเกร์ฮูลูเพื่อดิเกร์ฮูลูอย่างเดียว เพราะ

ว่าดิเกร์ฮูลูมันสัมพันธ์กับชีวิตของคน หรือไม่สัมพันธ์ทำไม่มันไม่สัมพันธ์ก็แล้วแต่ แต่คนมันคือหัวใจสำคัญที่เราจะต้องศึกษา

ผมจะขอพูดซ้ำถึงทฤษฎีของอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม นิดหนึ่งนะครับ คืออาจารย์ศรีศักร บอกว่า มนุษย์เราทุกคนถูกแวดล้อมด้วยสามอย่างด้วยกัน อย่างแรกท่านเรียกว่าภูมิวัฒนธรรม คำว่าภูมิวัฒนธรรมไม่ได้แปลว่าภูมิประเทศ แต่หมายถึงความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อภูมิประเทศ คือไม่ใช่ภูเขา แต่คนใช้ภูเขาอย่างไร คิดถึงภูเขาอย่างไร คนมีความสัมพันธ์กับภูเขาอย่างไร อย่างนี้เรียกว่าภูมิวัฒนธรรม ภูเขา แม่น้ำ ทะเล อะไรก็แล้วแต่ อันนี้เป็นสิ่งแวดล้อมที่หนึ่งที่เราจะศึกษาคนต้องเข้าใจตรงนี้ อันที่สองต่อมาท่านเรียกວ່ານิเวศน์วัฒนธรรม คือในภูเขา แม่น้ำ ทะเล มีนิเวศของมันด้วย แล้วมนุษย์เข้าไปใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศนั้นอย่างไร อันสุดท้ายผมตั้งชื่อให้ท่านเองเพราะท่านไม่ได้พูดละเอียด คือสังคมวัฒนธรรม คือหลังจากสองอย่างนั้นแล้วคุณก็เริ่มประเพณี สร้างดิเกร์ฮูลู เริ่มสร้างอะไรก็แล้วแต่ขึ้นมาแวดล้อมตัวเองสำหรับเผชิญกับสองอย่างแรกนั้น

เพราะฉะนั้นถ้าเราจะศึกษาวัฒนธรรมอย่างมีพลวัตแล้วจะต้องมีศูนย์กลางศึกษาอยู่ที่คน และถ้าจะให้มีส่วนกลางอยู่ที่คนได้ต้องใช้ทฤษฎีของอาจารย์ศรีศักร คือต้องเข้าใจว่าคนอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมอะไร แต่ไม่ใช่ศึกษาสิ่งแวดล้อม แต่ศึกษาว่าคนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนั้นอย่างไร

ทั้งสามอย่าง ไม่ว่าจะเป็น ภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นสังคมวัฒนธรรมก็จะพบว่ามันเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอก ผมอยากจะทำเรื่องนี้เพราะไม่อยากให้เราพูดถึงคนมลายูเหมือนกับฟอสซิลที่มันอยู่นิ่งกับที่ มันไม่ใช่ เพราะคนมลายูก็เหมือนคนไทยหรือคนทั้งโลกนี้ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และผมคิดว่า การปรับเปลี่ยนตัวเองมีความสำคัญอย่างยิ่ง (๕)